

پنجاب دا رانگلا وسیب

ABSTRACT

A human always adores the beauty of nature. Nature becomes more intertwined with culture since they reinforce each other. Culture is the different ways of life such as arts, institutions, beliefs which comes generation to generation. Actually culture is a way of life of a community or a whole society. If we talk about the culture of the Punjab we must say that the culture of this area is very beautiful and colourful. Punjab has always been attacked by foreign invaders. The invaders attacked and became the part of this country and blended their traditions into the culture of Punjab. Thats why the culture of the Punjab is diversified. Punjab possesses an ancient culture. Its civilization is the mixture of standard values. It has been a place of rich culture since time immemorial. There is a lot of colour in the culture of Punjab a beautiful language, the people here are brave, honorable and supportive of each other in joys and sorrows. In this research article it has been tried to describe the different colours of Punjab's civilization and culture.

وسیب لئی رہتل تہذیب تے ثقافت دے لفظ وی ورتے جاندے نیں۔ ثقافت عربی زبان دا لفظ اے جے ویکھیا جاوے تے بلحاظ مادہ کسے وی لفظ دے معنی ڈھیر سادے ہوندے نیں پر جدوں اوہ لفظ اصطلاح دے طور تے ورتیا جاوے لگ جائے تاں اوہدے معنی تے مفہوم وچ بڑا پھرتی کھلا آ جاند اے۔ وسیب یا ثقافت اصل وچ کسے وی علاقے، تھاں، ملک یا قوم دے رہن سہن نوں آکھدے نیں۔ وسیب یاں ثقافت توں مراد کسے وی قوم دے فن، اعتقاد، کھان پین، لباس، ادب، زبان، دھرم رسماں تے اوہ ادارے جیہڑے نسل در نسل چلے آ رہے ہوں ہوندے نیں۔ انگریزی وچ ایہدے لئی Culture, Civilization, Way of Life دی اصطلاح ورتی جاندی اے۔ اردو وچ تہذیب و تمدن تے ثقافت دی اصطلاح نوں ورتوں وچ لیا جاند اے جد کہ پنجابی وچ ثقافت لئی رہتل یاں وسیب دا لفظ ورتیا جاند اے۔ ڈاکٹر نصیر احمد ناصر ایس حوالے نال لکھدے نیں۔

”ثقافت انسان کے جمالیاتی شعور کی بیداری اور اس کی اپنی

فطری آرزوئے حُسن کو پورا کرنے کی حسین و بوقلموں کوششوں اور ان

کے حاصل سے عبارت ہے۔“ (1)

سہین تے خوبصورتی دی بندے نوں مڈھوں لاء ای رتجھ رہی اے تے ثقافت انسان دے ایس فطری شوق نوں پورا کرن دے جتن دا حاصل اے۔ اوہ توماں جیہڑیاں اپنی رہتل، ثقافت تے اپنے اصل نال جڑیاں رہندیاں نیں اوہ اگے ودھدیاں جاندیاں نیں تے جیہڑیاں اپنی ثقافت، رہتل، ادب تے ورثے نوں وسار دیندیاں نیں اوہ کمزور، اُجڑیاں پجڑیاں، غلام محکوم تے برباد ہوندیاں جاندیاں نیں جیہڑیاں توماں اپنی ثقافت، اپنے وسیب اپنے ورثے تے اپنی زبان دی قدر نہیں کردیاں، زمانہ اوہناں دی قدر نہیں کردا۔ وسیب یا ثقافت کیہ اے ایس بارے اشتیاق احمد اپنے وچار سناٹھے کردیاں لکھدے نیں۔

”ثقافت سے مراد پورا طریقہ زندگی ہے یعنی ثقافت اُس گل کا نام ہے

جس میں مذہب اور عقائد علوم اور اخلاقیات، معاملات اور معاشرت،

فنون و ہنر اور رسم و رواج سب کچھ شامل ہے۔“ (2)

جیکر پنجاب دی ثقافت دی گل کرینے تاں ایٹھوں دی ثقافت تہذیب تے رہتل بڑی رنگی اے۔ پنجاب کیوں جے مڈھوں ای باہروں آون والے حملہ آوراں دی آماجگاہ بنیا رہیا۔ جیکر برصغیر دے نقشے تے جھات پائیے تے اوہدے اک پاسے پہاڑ نیں، دو جے پاسے دریا، تیجے پاسے جنگل جد کہ چوتھے پاسے پنجاب دا ہرا بھرا علاقہ اے۔ ایس لئی شروع توں ای حملہ آور

پنجاب دے راہیں ایس خطے وچ داخل ہوئے۔ پنجاب دی ثقافت نوں ایس کر کے رنگی آکھیا جاندا اے کہ ایہہ باہروں آون والے ترکی، ایرانی، افغانی، ترانی جتھے ایہتوں دی ثقافت دے رنگ وچ آپ رنگچے اوتھے ای اپنی ثقافت دا رلا دی پنجاب دی ثقافت وچ رلا گئے۔ ڈاکٹر محمد ایوب پنجاب دے رنگلے وسیب بارے لکھدے نیں۔

”پنجاب رنگلا دیس اے اتھے دیاں رُتاں رنگلیاں اتھے دے دریا

ہریالی بخندے، ان دے بھنڈار اُگدے نیں۔ دھرتی سونا اُگدی

اے۔ اتھے دریا دا پانی مٹھا زندگی والا اے۔“ (3)

پنجاب اک دھرتی اے، اک وسوں اے، ایہہ بڑے پرانے ویلیاں توں اک شاندار ثقافت دی تھاں رہیا اے۔ ایہتوں دی تہذیب اپنے پُران پن، معیار، رنگینی، کھل ڈھل تے ثقافت پاروں دنیا دیاں دوجیاں تہذیبیاں نالوں کئی حوالیاں نال اگے اے۔

وسیب کسے وی قوم دے اصول، قاعدے، عقیدے تے طور طریقیاں دے اکھ دا ناں اے تے ہر قوم دی ثقافت یا وسیب دے بنن وچ اوس علاقے دے مقامی حالات دے نال نال باہر دے اثرات دا وی کردار نوکلا ہوندا اے۔

قوماں دے وسیب بنن وچ باہر دے اثرات کیہ کردار ادا کردے نیں ایس حوالے نال اشتیاق احمد لکھدے نیں۔

”ہر قوم کی ثقافت کی تشکیل میں اندرونی عوامل کے ساتھ ساتھ

بیرونی اثرات کو بھی دخل ہوتا ہے۔“ (4)

پنجاب دی ثقافت تے پنجاب دی دھرتی وچ بڑے رنگ نیں۔ دل وچ گھب دیاں رُتاں، گھر گھر پیندے خوشیاں تے چاواں دے بھنگڑے، اُچے جوان گھبرو تے بھولیاں صورتاں والیاں نارائیں جیہناں دا حُسن ڈلھ ڈلھ پیندا ہووے تے سارے پنجابی سوہنی گڑھ دی روڑی درگی مٹھی بولی بولدے نیں۔ سارے اک دوجے دے بانہہ بلی ہوندے نیں۔ خوشیاں غمیاں تے اک دوجے دا ساتھ دیندے نیں۔ پنجابی اپنی وکھری سیہان رکھدے نیں۔ ایہہ دھرتی ایہتوں دا وسیب، ایہتوں دی رہتل سبھ اپنی مثال آپ نیں۔ ایس ثقافت دا کتے کوئی جواب نہیں۔ کتے کوئی جوڑ نہیں۔ ایس خطے دی تاریخ بڑی پرانی اے نالے ایہتوں دی تہذیب یا رہتل نوں وی قدیم ترین رہتل ہوون دا مقام حاصل اے۔ ایہتوں دی ثقافت اپنیاں قدیم مقامی رہتیاں روایتاں تے غیر ملکی تہذیبیاں دے سُمیل دا سٹہ اے۔ ڈاکٹر انجم رحمانی پنجاب دی تہذیب تے وسیب بارے اپنے وچار ساجھے کردیاں لکھدے نیں۔

”پنجاب نہایت ہی قدیم زمانے سے شاندار تہذیب و تمدن کا گہوارہ رہا ہے اس کی تہذیب اپنی قدامت، میعار، جامعیت، تنوع اور نفاست کے اعتبار سے دنیا کی دیگر معاصر تہذیبوں سے کئی لحاظ سے امتیازی حیثیت رکھتی ہے۔“ (5)

پنجاب وچ دھی جمدی اے تاں بوہتا کر کے خوشی نہیں منائی جاندی سگولں جیکر کسے ول دوجی یا تہیجی دھی جمی ہووے تاں آنڈھی گوانڈھی، ساک رشتے دار منکھ کرن آوندے نیں۔ انج ای پنجاب دے گھراں وچ منڈا جم پوے تاں بہت زیادہ خوشی دا اظہار کیتا جاندا اے، لڈو، مٹھائیاں، پتا سے ونڈے جاندے نیں۔ پنڈ دا کمی (مصلی) پتر والے گھر دے بوہے اگے شریہنہ لے آکے ٹنگدا اے تے ماں پیو یا دادی دادے کولوں لاگ (پیسے) لیندا اے۔ شریہنہ ایس لئی ٹنگیا جاندا اے کہ ایہہ مبارک بادی تے خوش قسمتی دی علامت سمجھیا جاندا اے۔ نالے ایس لئی کہ بال نوں نظر نہ لگے پر جیکر طبی یا سائنسی حوالے نال ویکھے تاں شریہنہ اک جراثیم مکاؤ رکھ اے تے ایس نوں بوہے اگے ٹنگن نال ماں تے بچہ جراثیمیاں توں بچے رہندے نیں۔ پنجابی پتر دے جنم تے خوش ہوندے ہن کیوں جے اک تاں پتر بانہہ بیلے بنے گا کھٹی کھٹ کے لیائے گا۔ دوجا اوہدے پیو دادے دی بھوئیں اوہدے کول ای رہے گی جد کہ گڑی یا دھی گھر وچ ای رہندی اے۔ آکھیا جاندا اے ”دھی جمی تے فکر پیا پر وارے“ تے دوجا اوس نوں جیکر بھوئیں وچوں حصہ دینا پے جائے تاں اوہ پرایا دھن ہوندی اے تے پیو دادے دی بھوئیں کسے تیجے نوں دینی پنیدی اے۔ پتر دیاں سُنٹاں یا خطنے کیتے جاندے جھنڈ لاہی جاندی اے تے اوس جھنڈ نوں پھپھیاں سونے دے وزن نال تولدیاں نیں۔ ایہدے نال نال عقیقے دا بکرا وی کیتا جاندا اے تے سارے ساکاں بھیناں بھراواں تے سچناں سہیلیاں نوں بلا کے دعوت دتی جاندی اے بدلے وچ آون والے سارے پروہنے بال نوں کجھ نہ کجھ (تحفہ یا پیسے) دے کے جاندے نیں۔ بال دیاں پھپھیاں کجھ بوہتا جیویں سونے دی مندری یا کنگن پاؤندیاں نیں تے پیو بھرا کولوں لاگ لیندیاں نیں۔ ایس حوالے نال ڈاکٹر انجم رحمانی لکھدے نیں۔

”اگرچہ پنجاب کے لوگ بیٹے کو اللہ کی نعمت اور بیٹی کو اللہ کی رحمت تو کہتے ہیں لیکن اصل میں لڑکی لڑکے سے کمتر سمجھی جاتی ہے۔ اس کی پیدائش پر کوئی خاص رسم ادا نہیں کی جاتی بلکہ تمام عزیزوں کے منہ لٹک جاتے ہیں۔“ (6)

مُنڈا وڈا ہوندا اے اوس نوں سکول گھلیا جاندا اے جد کہ گڑیاں دی تعلیم ول دھیان

نہیں دتا جاندا تے کجھ خاندان گڑیاں نوں پڑھاونا چنگا نہیں سمجھدے۔ گڑیاں نوں مسیخے قرآن دی تعلیم لئی گھلایا جاندا اے تے شروع شروع وچ گڑیاں نوں مسیتاں وچ کچی روٹی وی پڑھائی جاندی سی۔ پنجاب دا بال وڈا ہو کے اک سوہنا چھیل چھیلانگرا اکھی جوان بن دا اے جد کہ پنجاب دی گڑی شرماں تے لاجاں دی پڑی پیوتے بھراواں دی عزت دا بھار سرتے چھگی پوترتا دے سانچے وچ ڈھلی سوہنی میار دا روپ دھاردی اے۔ جیہدے دل وچ بابل تے امبڑی دے گھر نال محبت کُٹ کُٹ کے بھری ہوندی اے تے ویراں لئی ہر طرح قربان ہونا اوس نوں گھٹی وچ سکھا دتا جاندا اے۔ اوہدی ایہہ محبت تے پیکے گھر نال لگاء تے سانجھ اوہدے ہر بول تے ہر گیت دا حصہ ہوندے نیں۔ کدیں اوہ بابل تے ویراں نال بے انت محبت دا اظہار کردی دکھالی دیندی اے تے کدیں اپنے پیکے گھر نوں سدا آباد تے کسے شے دی تھوڑ نہ آن دی دعا دیندی دسدی اے۔ ایس وسیب دا نقشہ کھچدیاں ڈاکٹر ایوب لکھدے نیں۔

چول تھوڑے تے سجن بوہتے آئے تے بابل تھوڑ دلا ہو یا

نہ ہو بابل تھوڑ دلا، تیرے اللہ کاج سوارے

نی توں جابی بی ویرے ویہڑے

تیرے ویرے کاج رچایا

کھنڈ تھوڑی تے سجن بہتے آئے ویرا تھوڑ دلا ہو یا

نہ ہو ویرا تھوڑ دلا تیرے اللہ کاج سوارے (7)

پنجابی ثقافت وچ زنانی دی بڑی عزت تے قدر کیتی جاندی اے۔ ماں، بھین دھی ہر رشتے وچ ایہدا خاص مقام تے تھاں اے۔ ایس سوچ پاروں اپنیاں توں اڈ دو جیاں دی ماں بھین تے دھی نوں وی اپنی ماں بھین تے دھی ای سمجھدے نیں۔ جے کوئی اپنی دھی کسے دے گھر لے جائے تے گھر والیاں نوں کوئی کم کرن لئی آکھے تاں گھر والیاں نوں دھی بھین دی لاج رکھنی پیندی اے۔ پنجاب وچ پتر دی ماں دی بڑی قدر ہوندی اے۔ اوس نوں بڑی بھاگاں والی تے مقدرال والی منیا جاندا اے تے جیہڑی زنانی دیاں دھیاں جم دیاں نیں اوس نوں اوہ آدر تے مان نصیب نہیں ہوندا بھاویں اولاد پتر دھیاں بندے دے مقدرال دی ہوندی اے پر ایس گل دا ذمہ وار زنانی نوں ای آکھیا جاندا اے تے سساں ناناں تے ہور پنڈتے رشتے دارنیاں اوہنوں نیویاں اُچیاں سنان تے گلاں لان توں باز نہیں آوندیاں۔

پنجاب وچ ویاہ توں موہرے بھاویں گڑی نوں ہار سنگھا کرن تے ویاہ دی گل تے شرم آوندی اے پر اپنا داج بنان وچ اوہ نکلیوں لاء ای رُجھی دسدی اے۔ جم دیاں لاء ای اوہدے کن وچ

ایہہ گل پادتی جاندی اے تے فیرا وہ کڈھائیاں، سلائییاں کر کے اپنے داج دا سامان اکٹھا کر دی رہندی اے۔ گڑیاں دوپہر ویلے کسے اک رُکھ یا کسے اک دے گھر اکٹھیاں ہو کے کڈھائی کردیاں نیں، گلاں کردیاں تے ہسدیاں کھیڈدیاں نیں۔ افضل تو صیف پنجاب دی وسوں دی سوہنی تصویر کشی کردیاں لکھدیاں نیں۔

”ایہہ وسوں کیہہ کجھ نہیں۔ کھناں دا پیڑا، کتے مرچاں دی کونڈی، شہدا چھتا کتے زہر دا پیالہ، پھلاں دی بیج کتے اکھاں دی سولی جدوں ایناں کجھ رل جاندا تاں ہور کنا کجھ بن جاندا۔ اک تہذیب لمیاں ڈونگھیاں جڑھاں والی۔“ (8)

پنجاب دی سرزمین رب دی ہر نعمت نال مالا مال چارے رُتاں تے سوہنیاں ہریاں بھریاں فصلاں، دریا نہراں، رُکھ پھل پھل بوٹے، بھوسیں تھلے لُکیاں رب دیاں نعمتاں اُچے تے رب دی وڈیائی کردے پہاڑاں توں اڈ سوہنیاں رساں رواجاں تے ریتاں وسباں کسباں، کھیتاں کھلیاناں تے سوہنیاں میداناں دا اسمیل اے۔

پنجاب دی زنانی کدی ماں دے روپ وچ گھر دا نور ہوندی اے تے کدی بیوی دی شکل وچ بندے دے موڈھے نال موڈھا رلا ہر کم وچ ساتھ دیون والی ساتھن، کدی بھین دے رشتے وچ بھراواں دی عزت لاج مان تے بھراواں لئی سب کجھ قربان کر دیون والے جذبے تے کدی دھی دے روپ وچ گھر دی بچھی تے رحمت منی جاندی اے۔

پنجاب دے لوکی گھراں وچ اکٹھ کر کے رہندے نیں۔ سارے بھراں اک گھر وچ وسدے نیں۔ ایس لئی پنجاب دا واسی اپنیاں ایہناں ساکاں نال نویکی محبت رکھدا اے چاچے بابیاں نوں وی پیو وانگ سمجھیا جاندا اے تے اوہناں دی آکھی گل دا مان رکھیا جاندا اے۔ چاچیاں، ماسیاں تے پھپھیاں نوں وی ماواں بجا سمجھیا جاندا اے۔ مسیر پتریر سارے اک چلپے تے پلدے نیں۔ انج جیویں جیویں وڈے ہوندے نیں اوویں اوویں اک دوجے لئی پیار تے احساس دے جذبے وی نگھے تے جوان ہوندے جاندے نیں۔ اوہ اک دوجے دے بانہہ نیلی بن دے نیں انج گھر تے تگڑے خاندان جنم لیندے نیں۔

پنجاب دے واسی پروہنیاں دا بڑا آدر کردے نیں گھر آئے دی عزت تے اوں نوں مان سماں دینا اپنا فرض سمجھدے نیں تے اپنے بت توں باہلی اوہناں پروہنیاں دی سیوا تے آدر بھاء لینا پنجابیاں دی پرما رہی اے۔ آئیاں نوں خوش دلی نال جی آیاں نوں آکھیا جاندا اے۔ اوہناں لئی ودھیا پکوان بنائے جاندے نیں تے گڑیاں یا نال آئیاں دھیاں نوں چُنیاں دا تحفہ دتا

جاندا اے۔ چُنی پنجاب دی ثقافت دی نویکی علامت اے۔ ایہہ جیا، شرم تے لُج دا نشان خاندان دی عزت تے شان اے۔ انج لگدا اے جیویں کڑی نے سارے گھر، خاندان دی عزت تے لُج پت نوں سر تے رکھیا ہویا ہووے۔ چُنی اسلامی اقدار دے نال نال پنجابی سماج تے رہتل دی وی امین تے آئینہ دار ہوندی اے۔ ایہہ زنانی دے حُسن وچ ای وادھا نہیں کردی سگوں اوس دے قد تے وقار نوں دون سوایا کرن وچ وی نویکلا کردار ادا کردی اے۔ انج ای پگ وی پنجابی ثقافت تے سماج وچ نویکلا مقام رکھدی اے۔ جدوں کسے دا پیو اللہ نوں پیارا ہوندا اے تاں نانکے گھر دے سبھ توں وڈے پتر نوں پگ بنھاؤندے نیں۔ پنجابی ثقافت مطابق اپنے وڈیاں تے بزرگاں سامنے ننگے سر جانا بے ادبی سمجھی جاندی اے۔ بندے پنجائیاں وچ تے شادیاں ویاہواں تے طرہے والیاں پگاں بھندے نیں۔ ایہہ پگاں ململ دیاں ہوندیاں نیں تے ایہناں نوں مانع لا کے چنگی طرح آکڑ دتی جاندی اے۔

پنجاب وچ شادی ویاہ دیاں رسماں بڑے دھوم دھڑکے نال منائیاں جاندیاں نیں۔ پہلے مُنڈے کڑی دیاں گنڈھاں پائیاں جاندیاں نیں۔ گنڈھاں پاون لئی مُنڈے والے کڑی والیاں دے گھر جاندے نیں۔ کڑی دیاں بھیناں تے سہیلیاں آئے پروہنیاں تے رنگ روڑھدیاں نیں۔ کھان پین کروان توں بعد شادی دی تاریخ مُتھ لئی جاندی اے۔ ویاہ توں مہینہ پہلے ای مُنڈے والیاں دے گھر گاؤں شروع ہو جاندے نیں۔ پورے پنڈ دیاں کڑیاں نوں سدا دتا جاندا اے۔ راتیں کڑیاں تے زنانیاں گیت گاؤندیاں تے نچدیاں پیدیاں نیں۔ مُنڈے دی ماں کڑیاں دا پتاسیاں نال مونہہ مٹھا کرواندی اے۔ کڑی دے گھر وی گاؤں کڈھائے جاندے نیں پر بوہتا کر کے ایس دا پر بندھ مُنڈے والیاں دے گھر ہوندا اے۔

پنجاب دے کجھ گھراں وچ مہندی تے تیل لگان دا رواج اے تے کجھ گھراں وچ نہیں۔ ویاہ توں اک دن پہلے رات نوں کڑی والے کڑی نوں جد کہ مُنڈے والے مُنڈے نوں مہندی لگاندے نیں۔ سارے رشتے دار آندھی گوانڈھی سجن سہیلیاں اکٹھے ہوندے نیں۔ کڑیاں نچدیاں تے ڈھوکی تے گیت گاؤندیاں نیں تے فیر کڑی تے مُنڈے نوں مہندی تے تیل لایا جاندا اے۔ دو جے دن مُنڈے والے مُنڈے نوں تے کڑی والے کڑی نوں گاناں بھندے نیں گاناں پنڈ دی مراسم بنا کے لیاؤندی اے تے لاڑھے یا دوہٹی نوں بھن لئی مامے یاں چاچے نوں بلایا جاندا اے۔ سارے عزیز رشتے دار مُنڈے تے کڑی توں ویلاں دیندے نیں مگروں گھڑولی بھری جاندی اے۔ ایہدے لئی گھمیری بڑیاں سوہنیاں مٹی دیاں دو ڈولیاں (گھڑے) لے کے آؤندی اے۔ گھڑولی مُنڈے دی بھرجائی تے کڑی دی بھین چکدی اے۔ ڈھول تے

ساریاں میلیو (پروہنیاں) دیاں زنانیاں گھڑولی بھرن پنڈ دی مسیت وچ جاندياں نیں تے اوہناں ڈولیاں وچ پانی بھر کے لیاؤندیاں نیں۔ گھڑولی چُکن والی دے اگے اوہدا سائیں یاں منگیندا لگدا اے سارے راہ گُڑیاں گاؤن گاؤندیاں تے ویلاں دیندیاں جاندياں نیں۔ گھڑولی والے پانی نال مُنڈے تے گُڑی نوں غسل دتا جاندا اے۔ ایہدے لئی پنڈ دے مصلی کھارا لے آوندے نیں۔ کھارا اک طرح دا بیڑھا ہوندا اے اوہدے تے مُنڈے یا گُڑی نوں بٹھا کے پہلے پہل تان نوایا جاندا سی پر ہن صرف وضو ای کروایا جاندا اے۔ وضو لئی گھڑولی وچ مسیت توں بھرے پانی نال نائی نینگر (لاہڑہ) نوں تے نائِن گُڑی نوں وضو کرواندی اے۔ کھارے تے چڑھاوون تے لاہون لئی گُڑی تے مُنڈے نوں نانکے یا داد کے لاگ وی دیندے نیں تے کھارے تے بیٹھیاں گُڑی تے نیکرتوں ویلاں وی کروائیاں جاندياں نیں مگروں نائی تے نائِن نوں لاڑے تے لاڑی دے لتھے کپڑے تے جُتی دے نال نال صابن وی لاگ وچ دتا جاندا اے۔ گُڑی نوں اوہدیاں سہیلیاں سجاؤنا شروع کر دیندیاں نیں جد کہ مُنڈے نوں سہرا بنھیا جاندا اے۔ ایس موقع تے رشتے دار مُنڈے نوں پیسیاں دے ہار وی پواندے نیں۔ مکمل تیری توں بعد نینگر نوں گھوڑے تے چڑھایا جاندا اے پر ایس توں وی پہلے اوہدے اگے گری دے کھوپے یا چھونیاں (مٹی دیاں) رکھیاں جاندياں نیں تے لاڑے نوں ایہناں چھونیاں یاں کھوپیاں نوں چھال مار کے توڑنا ہوندا اے۔ گھوڑی تے چڑھن توں بعد بھیناں گھوڑی دی واگ پھڑدیاں نیں تے بھرا یاں پیو کولوں لاگ وچ مجھ لیندیاں نیں۔ دھیاں کیوں جے اپنے حصے دی بھونیں اپنے بھراواں کولوں نہیں لیندیاں ایس لئی بھرا ہمیش بھیناں دے دینے دار رہندے نیں تے بھیناں دے ہر موقع تے اپڑ کے اوہناں دا مان ودھاوندے تے لاج بھرم رکھدے نیں۔

جنگ تیار ہو کے گُڑی دے گھڑ پیندی اے اوہتھے اپڑ کے پہلے مصلی پھلا ڈکدا اے (راہ روکدا اے) تے بدلے وچ لاگ لیندا اے تے مگروں جدوں لاہڑے نوں کھٹ تے بٹھان لئی لے جایا جاندا اے تاں لاہڑے دیاں سالیاں تھمی تاندیاں نیں (راہ روکنا) اتھھے وی اوہ لاہڑے یا اوہدے پیو کولوں لاگ لیندیاں نیں۔ لاگ دے کے لاہڑا کھٹ (سٹیج) تے آہندا اے اتھھے فیر لاہڑے دیاں سالیاں اوہدے نال کھڈکنے کھیڈدیاں نیں تے اخیر وچ دُدھ پلائی دی رسم ہوندی اے۔ دُدھ پیاں دا وی سالیاں لاہڑے تے اوہدے گھر والیاں کولوں لاگ لیندیاں نیں۔ اپنی دیر نوں ووہٹی سچ کے تیار ہو جاندي اوں نوں لاہڑے نال ودا کرن لئی ڈولی وچ بٹھایا جاندا اے۔ ڈولی نوں بھرا موڈھا دیندے نیں پر ماچھی ڈولی نوں گُڑی دے سوہرے گھر چھڈ کے آوندے نیں تے گُڑی دے سوہریاں کولوں لاگ وی لیندے نیں۔ سوہرا ڈولی

لیجانندیاں ڈولی توں پیسے سدا اے۔ ڈولی نکلن ویلے گڑیاں ودائی دے گاؤن گاؤندیاں نیں۔
 ڈولی سوہرے گھر اپڑ دیاں گڑی دیاں نناناں یاں جھٹھانیاں اوس نوں ڈولی وچوں کڈھ
 کے اوہدے کمرے وچ لیجانندیاں نیں۔ گڑی کمرے وچ وڑن توں موہرے دلیز پکڑ لیندی اے
 تے اپنے سس سوہرے کولوں لاگ لے کے اندر وڑدی اے بعدوں ووہٹی دی جھولی وچ نکلے
 دیور نوں بٹھایا جاندا اے تے ووہٹی اوس نوں لاگ (پیسے) دیندی اے۔ اگلا دن مکلاوے دا
 دن ہوندا اے۔ ووہٹی نوں پیکے مکلاوا لین آوندے نیں۔ مکلاوا جاوَن توں پہلاں ووہٹی تے نینگر
 دا گاناں کھولیا جاندا اے۔ مران گاناں کھلواندی اے تے ایس ویلے وی ویلاں دتیاں جانندیاں
 نیں جیہناں دا مقصد صدقہ ہوندا اے تاں جے مُنڈے تے گڑی توں ہر طرح دی بلا ٹلی
 رہوے۔ گاناں کھلوان توں بعد مُنڈے تے گڑی نوں شیشہ دکھایا جاندا اے۔ ایہہ کم نانن کردی
 اے تے لاگ لیندی اے بعد وچ گڑی اپنے سوہرے گھروں پیکے گھر جاندی اے۔
 پنجاب وچ خوشی توں اڈ غمی دیاں وی کئی رسماں ہونندیاں نیں۔ گڑی دے سوہریاں
 وچوں کوئی فوت ہووے تاں پہلے دن کھانا اوہدے پیکے گھروں آوندا اے۔ ایہدے نال نال
 اوس نوں پیکے کپڑے وی دیندے نیں۔ باقی رشتے دار وی ایس موقع تے ”کوڑا وٹہ“ (پیسے)
 دیندے نیں۔

کسے وی قوم دے لوکی اپنی حیاتی لنگھاون لئی جتھے ادب آداب نوں اپنیاں زندگیاں
 وچ لازم سمجھدے نیں او تھے ای کجھ رسماں تے رواجوں نوں وی قانون وانگ مندے نیں تے
 اوہناں نوں چھڈنا قانون توڑن دے برابر سمجھدے نیں۔ ایہناں رسماں ریتاں دا کسے وی قوم دی
 ثقافت، عادات، اخلاق، مذہبی عقیدیاں، سوچاں تے جیون ڈھنگ تے ڈونگھا اثر پیندا اے۔
 پنجاب دنیا دا واحد خطہ اے جتھے پوری دنیا دیاں رسماں تے رواجوں اک مک ہو گئیاں نیں۔
 ایس حوالے نال ڈاکٹر انجم رحمانی لکھدے نیں:

”پنجاب دنیا کا واحد خطہ ہے جس میں دنیا بھر کے رسوم و رواج
 آئے، جاری ہوئے اور وقت گزرنے کے ساتھ ساتھ ان میں معدوم بھی
 ہوئے۔ ان رسوم و رواج پر غیر ملکی اثرات کا عالم یہ ہے کہ علامہ اقبال
 کو کہنا پڑا کہ پنجاب ثقافتی اعتبار سے ہندوستان کے بجائے وسطی ایشیا
 کا خطہ ہے۔“ (9)

پنجاب دی ثقافت یا رہتل بارے لکھیے تے بہت کجھ اے پر ہن اوہ رہتل تے اوہ
 ثقافت پنجاب وچ گھٹ ای دیکھن نوں لہجھدی اے۔ اوہ رسماں ریتاں اوہ رواج ہن پنجاب

دے شہراں تاں شہر پنڈاں وچوں وی لگ بھگ مک چلے نیں یا کجھ تھاواں ہالے وی اجیہیاں ہوں گییاں جتھے اج وی ایہہ ساریاں رسماں کیتیاں تے نبھائیاں جانڈیاں نیں۔ اج پتر پنج دریاواں دے ہو گئے نیں ہور دے ہور ایہناں اپنی ثقافت اپنے ورثے تے اپنی بولی توں مونہہ موڑ لیا اے۔ ہن ایس دھرتی دی لکھ سک گئی اے ہن اصلی تے اصلے والا پنجاب دیکھن نوں نہیں ملدا۔ ہن تاں ایہہ پنجاب اپنے آپ نوں آپ لھدا پھردا اے۔ اپنی رہتل، اپنی آنکھ ثقافت تے اپنی بولی نوں بھالدا پھردا اے۔ ایہدے اپنیاں ایہدے توں مونہہ موڑ لیا اے یاں فیر ہو سکدا اے کہ ہالے وی ایہہ پنجاب اپنے اصلی روپ وچ کتے موجود ہووے تے اپنی سوہنی تے رنگی ثقافت دے رنگ بکھیر رہیا ہووے۔

حوالے

- * اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور۔
 * اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور۔
 * اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، گورنمنٹ گریجویٹ کالج، فاضل پور، راجن پور۔
 1۔ ڈاکٹر نصیر احمد نصیر، اسلامی ثقافت (لاہور: فیروز سنز، س ن)، 41۔
 2۔ اشتیاق احمد بکچر، منتخب تنقیدی مضامین (لاہور: بیت الحکمت، 2007ء)، 295۔
 3۔ ڈاکٹر محمد ایوب، ورثے دی چھال (لاہور: ادارہ پنجابی لکھاریاں، 2019ء)، 81۔
 4۔ ڈاکٹر انجم رحمانی، پنجاب (لاہور: زاہد بشیر پرنٹرز، 1998ء)، 10۔
 5۔ ڈاکٹر انجم رحمانی، 10۔
 6۔ ڈاکٹر انجم رحمانی، 214۔
 7۔ ڈاکٹر محمد ایوب، 53۔
 8۔ افضل توصیف، کبھداناں پنجاب (لاہور: شرکت پرنٹنگ پریس، 1990ء)، 15۔
 9۔ ڈاکٹر انجم رحمانی، پنجاب تمدنی و معاشرتی جائزہ (لاہور: الفیصل، 1998ء)، 214۔